

KASIJAN

I V O B R N Č I Č

Spet je pričelo deževati; lije klavrno, puščobno in zdolgočaseno, da se zapiči slednji curek ko igla v možgane. Mesto je še bolj umazano, še bolj provincialno kakor po navadi; množice se preHITEVAJO po mlakah, na vsakem vogalu stoji razcapan bosjak, predmestja so se pomaknila proti središču. Diši po vlagi in prahu, po zatohlih kletih in podstrešnicah, po pokvarjenih jedeh in po jetiki. Zdaj ljudje ne hodijo več; vsakdo le beži pred nekakšno nevidno senco, ki se jo morda boji še samemu sebi priznati, o, slehernik ima nekega grozovitega in podmolkega zasledovalca. Vsakdo se krivi ko suženj pod bremenom svoje zavrženosti. Joj, kakšna brezupnost na teh obrazih!

Ko se je pozno popoldne zbudil ter je brez misli in z zavzetnostjo napol predramljenega človeka pogledal po svoji tesni, neprezračeni mansardni kletki, v katero je iz globine medlo pljuskal šum ceste, prepolne potov in razpotij, življenj in usod, tedaj je občutil, da je osamljen in odveč kakor še nikoli. Voda je drsela preko motnih šip njegovega strešnega okenca in kaplje so s priskutno enakomernostjo bile po pločevini na nadzidku. Ležal je kar tako, v lenobni in bedasti naveličanosti, v ustih se mu je valil zoprno kisel okus in veke so se mu zaspano sprijemale. Soba je bila še turobnejša, kakor je že itak bila; tri korake vzdolž, pet počez; vegasta mizica, šepast stol, napol potrta omara in v kotu je visel na klinu oguljen plašč, ohablo je povešal rokava in bil ko truplo obešenca. On pa je zrl v dremotno poltemo in se, kakor zmerom, razgovarjal sam s seboj, kakor se pač mora tisti, ki nima nikjer nikogar, da bi ž njim izmenjal besedo ali dve, zateči ko pregnano ščenè v najzakotnejše predele svoje notranjosti.

Eh, Kasijan, si je grenko dejal, sama žalost je s teboj. Takole polegaš in lenuhariš. Nič pravega ne bo iz tebe, nikomur ne boš v prid. Zdaj boš na priliko vstal, nemarno se boš opravil in boš šel po svojih vsakdanjih, postranskih potih, venomer in vse dni boš samó prekladal po svetu svojo jalovost, svojo nevrastenijo in to svojo grozno — — — Ne, ne, ne, nič! Kaj? Nič, nič...

In za trenotek je obstal ko okamenel in s pridržanim dihom.

Res, Kasijan, si je odgovoril čez čas s prisiljenim, napetim mirom, saj prav za prav je vse to do pičice res. Tako je pač na svetu: pride takšnole deževje in vsaka vélika zamisel se razblini v prazen nič. Tako je pač.

Ali v njem se je navzlic deževju in mokrim steklom in poltemi vendar vznemirila stara trmasta upornost. Kaj bi, je rekel, kaj pa moja misel, moja ideja? A? In je kljubovalno pogledal naokoli.

Moj bog! Čisto globoko v njem se je zakrohotal poznani gorjupi in cinični glas. Hahaha! Hahaha! In še. In še. Kasijan, joj, Ka-si-jaaaaan! Pozabil si na nekaj! Ali si zares docela pozabil?

Široko, široko je razprl oči. Potem je planil iz postelje, skočil k zrcalu. Strašen, divji, pronicav pogled. Iz preperelega okvira se je zazrl vanj blede, grd, grotesken in oduren obraz. Štrleči, skuštrani in rdečkasti lasje; mahedrava ušesa; izbuljene, ribje oči brez trepalnic; velika žabja usta; vse to na tankem in gosje smešnem vratu. — Polobrat. In spodaj — ljudje božji: ostra, nakazna, grozna grba, grba . . .

Dve spaki sta si v blaznem strmenju sesali oči. Aaaa! — — —

— Tako . . . torej tako je s to rečjo, Kasijan. Vélika ideja in grba. To sta dva pola, to je dvoje nasprotij, Kasijan. Nikamor ne pojdeš, nikamor ne boš dospel, nikomur ne boš v prid.

Ne, Kasijan, nisi pesnik; nikdar nikoli se ne boš izpovedal, zakaj ta dar ti ni dan. Kdo ve za tvoje prečute noči? Kdo ve, da si stkal srebrno tančico, da si zibal zlato zibelko, da si se v purpurnem plašču izprehajal z blede, belo devojkjo? Kdo ve, da si se na česti bal pogledati mlademu dekletu v obličje, o, in ne zgolj zavoljo grbe, ne, ampak bal si se, da ne bi oskrunil beline svojih sanj. Kdo ve, da si včasih pozabil na vse in si bil tolikanj mlad in lep in čist, kakor je le mogoče biti na tem svetu. Komu je znano, da si v resnici popolnoma drugačen, da ta polomljeni grbec ni tvoj pravi lik, da je to tvoje izmaličeno telo, ta tvoj veliki in ostudni izrastek na hrbtu, to tvoje odbijajoče, bolešno in prebičano lice le zlobna laž, potvora in prevara. Ne, ni ga, ki bi vedel. Še ti sam včasih komaj da dodobra veš. — — —

Stopil je na ulico. Majhen pohabljenec se plaho preriva med ljudmi. Vsi se ga ogibljejo ko gobavca. Ali mu res mora sleherni pogled zmeraj znova in znova zakričati v obraz, da je grbast in da je grbast? In nihče mu naravnost ne pogleda v oči, vsi se mu izmikajo, kakor bi bili krivi pred njim. Glej, strah jih je usmiljenja, si misli Kasijan, bojijo se ga. Ti pa, Kasijan, usmiljenja nočeš! Tudi pogledov nočeš! Ti imaš, kar imaš. Idejo.

Pa zopet globoko nekje: Hahaha! Hahaha!

Nič grba! zasope. Ideja, ideja je glavno!

Saj stvar je preprosta, kakor so preproste vse velike reči. To je: šel bo odtod, za vedno bo zapustil mesto. Mesto je podlo, mesto je topel dom samó bankirjem, nališpanim ženam, agentom, zdravim sitežem, zatiralcem in brezčutnežem; vsem drugim je mrtvašnica. In grbcu Kasijanu

takisto. In zategadelj pojde odtod, zbere vse grbavce, vse gluhoneme, vse, ki so brez rok in brez nog, vse slepce, vse zavržence. Tam si bodo enaki, nihče ne bo nikomur izrodek in skaza. Nihče ne bo skrival svoje nakaznosti v podstrešnicah in v podzemlju, nihče je ne bo za miloščino sramotno kazal po vógalih. Kajti tu, tu nimajo opravka; ta svet ni bil zgrajen zanje, tu so večno v napotje, so izobčenci in izmeček in niso ljudje. Življenje pa jim je bilo dano prav tako, kakor vsem zdravim in močnim.

Dà, razpreda Kasijan dalje, pa bo kdo odmahnil: fantastika, utopija. Ne, za božjo voljo, ni fantastika, ni utopija! Ali je morda le železnobeton prava resničnost? Ali je mar samó ravno in sito in nespačeno telo merilo in pravica? Ali je večna stvarnost le vsakdanji red, tisti življenjski način, ki so ga ustvarili zdravi in silni izključno le zase in mimo bednih in v imenu svoje sile? Tudi naš je svet, si pravi Kasijan. To pa je glavno. Vse drugo bo prišlo sámó.

Hodi tik ob zidovih: tako je manj opazen. In tam stoji berač, ki vrti s svojo edino prezeblo roko hripavo lajno, hropečo ko bolnik v agoniji. Pogled tega človeka ni več pogled; joj, kakšno pasje moledovanje! — In grbec Kasijan podari pohabljencu svoj zadnji novc, pa ga je vbo-gajme in zahvale sram ter gre jadrno naprej.

Potlej trči ob gručo ljudi. Na obrazih tista nizkotna mestna rado-vednost, ki ji je največja nesreča le zaželena priložnost, da napase do sitega svojo sluzasto požrešnost. Zasmehljive, krute opazke, brezsrčen smeh in komaj tupatam tiha beseda sočutja. Prerivanje. V sredi gneče dva glasova: prvi strog, suh, služben, ki mu senčica dobrohotnosti, s ka-tero hoče vidno omiliti svoje prigovarjanje, čudno neskladno pristoja; drugi proseč, grčeč v nezadržanem hlipanju, včasih moško hrapav in spet deško cvileč, smešen in grozen hkrati.

Kasijan se gneta, gozdí se med telesi v ospredje. Kaj mu je zdaj do tega, da padajo vsi pogledi ko udarci zviška na njegovo grbo! Tu je vendar eden njegovih bratov!

Sredi zijal stoji stražnik, rejen, rdeč v lica, zdrav, visok in tesno zapet, ter drži za nadlaket neznatno, v rasti zaostalo človeče. Možiček je porasel in naguban v obličje, a njegov izraz je otroško brezmočen. Nje-govo slabotno, okrnelo telo, odeto v prevelike, ohlapne cape in segajoče stražniku komaj do pasu, drgeče v sunkovitih krčih; kretanja sklenjenih rok je ena sama obupna prošnja. Joče, od nosa in preko brazd ob ust-nicah pa mu tekó solze v potoku. Njegov glas, ki se dviga od rezkega diskanta do hropenja, seka otroško posmrkavanje, ki bode v ušesa ko ostrina noža.

„Ne,“ pravi uniforma, in majhen prizvok ganotja se trese ko kapljica v njenih besedah, „ampak tu je prepovedano beračiti.“

Človek joče, kakor da mu je umreti. „Pustite me, pustite me!“ Nobe-nega zloga več; nenehoma. Le s krčevito stisnjenimi dlanmi še prosi. Zdi se, kakor da ga je v življenju zapustilo popolnoma vse, da je gol ko ptič, ki je pal iz gnezda. Šele potem, ko je bil do kraja zavržen in ponižan, je šel menda na ulico. To tukaj je poslednje dejanje življenjske nade in moči, zadnji zamah utopljenca. Saj dogodek sam zase niti ni tolikanj strašen; ali v tej pritlikavi postavi, v tem zlomljenem glasu, ki že ni več človeški in ki je izčrpal že skrajne možnosti prošnje, ki jih nudi živa beseda, v teh tenkih, trpinskih rokah je čutiti nevzdržen izbruh dolgo zatajevane bolečine, ki jo je ta človek nosil od rojstva in je nekega dne naenkrat ni več prenesel.

„Ne,“ ponavlja službeni glas, „tak dajte si vendar reči! Tu je pre-povedano prosjačiti. In dokumentov tudi nimate.“

Človek joka vsevdilj ko otrok, ki mu je umrla mati. V njegovi za-puščeni in izmučeni duši je očitno iz vseh ponižanj, iz vsega dolgoletnega pasjega životarjenja zrasla bolna, nevrotična misel, da se mora njegova usoda odločiti prav danes, tu na tem sivem tlaku, kamor je z odločnostjo pogubljenca stopil iz svojega zakotja, ne zategadelj, da bi sprejemal miloščino, marveč v podzavestni, polblazni potrebi, da bi s tem dejanjem popolnega in že nasladno bolnega ponižanja samega sebe udaril človeštvo v oči kot živ in glasen protest. Zdaj ne pozna nobenih kompromisov več; za samo golo življenje mu ni več mar, saj bi se navsezadnje gotovo nekako preživel tudi, če bi ne bil stopil na ulico. Toda v njem sta se dvignila za zadoščenjem ali nemara vsaj za njega iluzijo poslednji ponos in najprvotnejše človeško dostojanstvo, ki ju je ta tepena duša ohranila v najtišjem skrivališču kot zadnji znak. In v tem malone praznovrnem prepričanju, da se mora prav danes vse odločiti, že pomešanem z grozo spoznanja o izgubljenosti vsega, joče pohabljeni človek z elementarnim krikom preganjane živali:

„Pustite me, pustite me!“

In nato prelom: „V vodo pojdem, v vodo, v vodo . . .“

Grbec Kasijan pa strmi brez besedí in brez diha kakor uročen. Moj bog, kljuje v njem čisto na dnu s stopnjevano silo, ali nisi do pičice tak, kakor tale obupanec tu? Tvoja ideja, Kasijan, to tvoje skrajno oporišče, tvoj poslednji upor, ali ni prav tako brezupno in v zlom obsojeno de-janje, natančno tako brezuspešen zamah za slamnato bilko, kakor je brezsmiselni beg tega človeka na cesto? Kasijan, Kasijan, saj sta si brata, ne le v bedi in nekaznosti, tudi v svojem zadnjem polomu sta si brata.

In grbec se divje prerine skozi strnjeno gručo ljudi in beži, beži. Samó še z odtenkom sluha ujame pojemajočo, zadušeno tožbo pohabljenega človeka, ki ga je odvedel stražnik, šumot množice, ki se polagoma razhaja, ko je kanibalsko zadostila svoji radovednosti. Kasijan se žene skozi krive in blatne ulice starega mesta, v katerih diha smrt stoletij; ljudje se ozirajo za njim. Vsi vtiski: koraki mimoidočih, sunkoviti odlomki stavkov, ropot in počeno zvončkljanje tramvaja, ki se betežno vzpenja v klanec, zadirčno bevskanje avtomobilov, ploha neopredeljenih zvokov, ki se topo odbijajo od sten, curljanje vode v žlebovih in kanalih, pljuskanje dežja in piš vetra v ušesih — vse se zliiva v njegovih možganih v brezličen hrup, podoben kлокотanju motne struge; in edina jasnost v tem zmedenem prelivanju dojetega je črni, bijoči odmev v besedah: „V vodo pojdem, v vodo, v vodo...“

Plinske svetilke se bude v brezkončnih vrstah ter podrhtavajo v vetru in med curki ko zbegane vešče. Umazana, mokra in bolehná temota se zdriza ko smola nad mestom ter pleza po zidovih ko plesen. Dež lije vedno bolj.

Naslednjega dne so potegnili iz kanala na robu predmestja, v odljudnem in samotnem kraju, kamor zaide kdaj pa kdaj kvečjemu še kak obupanec ali kakšna zaljubljena dvojica, truplo neznanega človeka. Utopljenec je bil majhen in grbav. Ni kazalo, da bi bil sam položil roko nase; zdelo se je, da je — pijan, kali — zašel v temi s ceste na nasip in se je neprevidno naslonil na staro, trhlo ograjo, ki se je ulomila pod njim. Njegov obraz je bil spačen in zmršeni, rdečkasti lasje so se lepili na umno, visoko čelo nad svetlimi, osteklenelimi očmi brez trepalnic; priča njegovega predsmrtnega boja je bil kos črvivega lesa v krčevito stisnjenih prstih. Nihče ga ni spoznal.

F. X. ŠALDA

R A J M U N D H A B Ř I N A

Zadnje desetletje minulega stoletja pomeni v češkem duševnem, zlasti pa v čisto umetnostnem organizmu zamračeno, prehodno dobo, ko se je bolešno čutil fin de siècle. Bila je doba prihuljenega žalovanja zaradi propadanja starih vrednot in bridkega obupa nad nedosegljivostjo novih: stari sentimentalni romantizem, ki je bil sedaj transformiran v desiluzionizem in ki je kajkrat zrasel prav iz te skrivnostne bolezni, namreč iz samega časa, tako negotovega in nedoumljivega, ki naj bi bil prehodni most, a mu je za to nedostajalo volje. In mimo tega: ne samo